

Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği

Sercan REÇBER

Özet

ABD ve müttefiklerinin Irak'a yönelik askeri müdahalesi, uluslararası hukuk açısından ardında cevaplanması gereken sorular bırakmıştır. Bu sorulardan bizce en önemlisi askeri müdahale yoluyla sergilenen kuvvet kullanımının uluslararası hukuk açısından haklılığının ve geçerliliğinin olup olmadığıdır. Uluslararası hukuk çerçevesinde kuvvet kullanımının hangi hallerde meşru kabul edileceği ve kuvvet kullanımı konusunda hangi organın yetkili olduğu BM Kurucu Antlaşmasında belirtilmiştir. ABD ve Müttefiklerinin Irak'a yönelik askeri müdahalesinin genel şiddet yasağının istisnasını oluşturan bu durumları kapsamadığı açıktır. Burada söz konusu olan ABD ve İngiltere'nin, önleyici meşru müdafaa adı altında, BM'nin de Irak'a ilişkin olarak almış olduğu kararları tek taraflı yorumlayarak tamamen kendi yargılarına dayanarak başlattıkları bir işgal sürecidir. Bunun sonucu ise Irak'ta yaşanan insanlık dramıyla beraber uluslararası hukuk bağlamında BM hukuk düzeninin hiçe sayılması ve güvenilirliğini yitirmesidir. Güçlü olanın kendi hukukunu yarattığı bu sürecin önüne geçilemezse ilerleyen zamanlarda ve başka nedenlerle uluslararası hukuk açısından geçerliliği kabul edilemeyecek benzer ihlallerin yaşanacağı açıktır.

Anahtar kelimeler: ABD ve Müttefiklerinin Askeri Müdahalesi, Uluslararası Hukuk, Genel Şiddet Yasağı, Önleyici Meşru Müdafaa, Birleşmiş Milletler.

GİRİŞ

ABD ve müttefiklerinin 20 Mart 2003 Perşembe günü sabaha karşı Irak'a yönelik askeri müdahalesiyle başlayan süreç ve sonrasındaki gelişmelerin uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu değerlendirmelerden bize göre en önemlisi, gerçekleştirilen askeri müdahalenin, uluslararası hukuk açısından meşruluğunun tartışma konusu yapılmasıdır. Çünkü Irak'a yönelik gerçekleştirilen askeri müdahale geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren geliştirilmeye ve kalıcılaştırılmaya çalışılan kuvvet kullanımı konusunda varolan kurallar bütününün değişmesi veya büyük boyutlarda yıkılması yönünde çok önemli bir olay olarak değerlendirilmektedir. Bu müdahalenin en fazla tartışılan

yönü, ABD ve müttefiklerinin Irak'a yönelik askeri müdahalesinin hukuksal dayanaktan yoksunluğu ve Irak'ın durumudur.

Tarihsel gelişmelere genel ve soyut olarak bakıldığında ise Irak'a, askeri müdahale yoluyla sonuçlanan gelişmelerin başlangıcının Irak'ın Kuveyt'i işgaline dayandığı görülmektedir. Çünkü Kuveyt'teki Irak işgaline son verilmesi ve sonrasında Irak'ın silahsızlandırılmasıyla ilgili gelişmelerde ortaya çıkan olumsuzluklar Irak'a askeri müdahalenin gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. ABD ve İngiltere 2003'ten önceki dönemde de Irak'a karşı tek taraflı kuvvet kullanma hakları olduğunu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (örneğin 678, 687, 1141 sayılı) çeşitli kararlarına dayandırmışlardır.

Süreç içerisinde örneğin, 11 Eylül saldırılarının Irak'a askeri müdahaleyi hızlandıran bir etkisi olduğu söylenebilir. Zira 11 Eylül saldırıları ile terörizmin neler başarabileceği görülmüş ve devletlerin buna nasıl karşılık verebilecekleri sorusuna yanıtlar aranmaya başlanmıştır. W. Bush'un başkanlık ettiği ABD yönetimi de bu gelişmelere Eylül 2002'de açıklanan Ulusal güvenlik belgesinin içeriğinde yer alan askeri önleyici müdahale doktrini çerçevesinde karşılık vermeye çalışmıştır¹. Bu doktrinin esasını oluşturan önleyici meşru müdafaa hakkına göre; eğer tehdit çok yakınsa, devlet silahlı saldırı gerçekleşmeden önce savunma hareketine başlayabilme hakkına sahiptir. ABD yönetiminin önleyici meşru müdafaa doktrinini kitle imha silahları çerçevesinde değerlendirdiği söylenebilir. Bu doktrine göre, bir devletin ya da terörist örgütün kitle imha silahlarını ne zaman kullanacağı bilinemeyeceğinden, ilgili devletlere karşı, herhangi bir silahlı saldırı ya da kuvvet kullanımı gerçekleşmeden önce de önleyici meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvete başvurulabileceğini iddia edilmektedir.

Önleyici meşru müdafaa altında toplanan bu gerekçelerin ise uluslararası hukuk açısından bir temelini bulduğu söylenemez. Bu gerekçeler değerlendirildiğinde dikkate çarpan en önemli unsur, Birleşmiş Milletler'in oluşturduğu hukuk düzenine ve BM Antlaşması'nın ilgili hükümlerine değinilmemiş olmasıdır. Bu husus, en basitinden gücünün kendi gücüne dayanarak kendi hukukunu yaratması ya da dayatması olarak nitelendirilebilir. Bu da, devletlerin egemen eşitliği ve siyasi bağımsızlığı üzerine kurulan BM hukuk düzeninin dikkate alınmaması olarak değerlendirilebilir. Bu tür durum veya uygulamalar 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Dünya barışını sağlamaya dönük uluslararası kuralların uygulayıcısı ve taşıyıcısı BM'nin güvenilirliğini büyük oranda kaybetmesine neden olmuştur. ABD ve müttefiklerinin Irak'a yönelik askeri müdahalesinde, ortak güvenlik sistemi kapsamında kuvvet kullanma kararını verebilecek organ olan BM Güvenlik Konseyi devre dışı bırakılmıştır². Uluslararası kurumların güven bunalımına düşürülmesi ileriki süreçlerde de devletlerin tek taraflı davranışları olasılığını taşıdığı söylenebilir.

¹ Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. 'The National Security Strategy of the United States of America Table of Contents', <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>. (e.t. 28.07.2007).

² Bu konuya ilişkin olarak 1950 yılında Kore'ye yönelik askeri operasyonu da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu yönetmiştir. BMGK'ye bu yetkiyi veren 1950 yılında alınmış olan *Barış İçin Birlik* kararıydı.

Bu çalışmanın ilk bölümü, makalenin teorik çerçevesini oluşturma amacıyla uluslararası hukuk açısından özellikle BM sistemi içerisinde yer alan genel şiddet yasağı ve bu yasağın istisnalarını oluşturan olgulara, ikinci bölüm ise ABD ve müttefiklerinin Irak'a yönelik askeri müdahalesinin uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesine ayrılmıştır. İkinci bölümde ABD ve müttefiklerinin Irak'a yönelik askeri müdahalesinin gerekçesini oluşturan ve varlığı iddia edilen kitle imha silahları çerçevesinde önleyici meşru müdafaa hakkının geçerliliği tartışılacaktır. Bu çalışmada BM Güvenlik Konseyi'nin tesis ettiği kararlar ve uluslararası hukukun diğer normları dikkate alınarak ABD ve müttefiklerinin, Irak'a yönelik gerçekleştirdikleri askeri müdahalenin hukuki dayanaktan yoksun olduğu ispatlanmaya çalışılacaktır.

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANILMASINA İLİŞKİN TEMEL DÜZENLEMELER

Savaş, insanlık tarihi boyunca toplumları olduğu kadar felsefi düşünceyi de önemli ölçüde etkilemiş bir olgudur. Savaşa ilişkin düşüncelere ilkçağlardan beri rastlamak mümkündür. Savaş üzerine düşünmenin bir boyutu olarak "haklı savaş", en geniş şekliyle, batı kültüründe siyasi amaçlar doğrultusunda zor kullanımının ne zaman haklı görülebileceğini belirlemeye ve sınırlamaya çalışan tüm düşünceleri ve pratikleri içermektedir. Kavram, özellikle Batı kültüründe, yüzyıllar boyunca gelişme gösteren çok çeşitli kültürel kaynakların bir ürünüdür³.

Savaşın belirli bir durumda haklı olup olmayacağını belirlemeye yönelik *jus ad bellum* ilkesiyle savaşın haklılığını sağlayan belirli ölçütler ortaya konmuştur. Bu ölçütler genel olarak haklı bir neden, hukuka uygun otorite, hukuka uygun niyet ve iyi niyettir. Saldırı kapsamında da olsa önemli olan savaşın önceden yapılmış bir kötülüğe karşılık gelmesidir. Savaşta zor kullanımının haklılığını sağlamaya yönelik *jus in bello* ilkesinin ise iki önemli koşulu bulunmaktadır: sivil dokunulmazlığı ve oranlılık. Sivil dokunulmazlığı savaşta doğru hedefin kimler olduğu belirlemeye yönelikken, oranlılık ise, savaşın şiddetini ve yıkıcılığını azaltmaya yöneliktir.

Bir devletin kuvvete başvurmayı haklı gerekçelere dayandırması doktrinde ve uygulamada çok önemli bir yer tutmuştur. Devletler silahlı güç kullanmalarını, kendilerine göre haklı olan gerekçelere dayandırmışlar ve ileri sürdükleri gerekçeler diğer devletler tarafından hiçbir şekilde kabul görmese dahi kuvvet kullanmayı tercih edebilmişlerdir⁴. Haklı savaş, genel olarak Batı dünyasında Hristiyanlığın etkisiyle oluşturulmuş bir kuram olarak kabul edilmektedir. Kuramın oluşumunu sağlayan düşünceler esas itibarıyla Ortaçağ'da şekillenmiştir.

Ortaçağ'da haklı savaş kavramı üzerinde görüşleriyle dikkat çeken Thomas Aquinas, haklı bir savaş için kaçınılmaz üç koşul bulunduğunu belirtmektedir:

³ Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz., Fulya A. Ereker, 'İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı', *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3, Güz 2004, s. 2.

⁴ Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz., Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karşıma ve Birleşmiş Milletler*, (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No:20, 1998), ss. 26-27.

haklı bir neden, savaşı tek merkezden örgütleyip sürdürebilecek bir otoritenin varlığı ve iyi niyet. Aquinas, bir haklı nedenin olması için karşı tarafın mutlaka suçlu olması gerektiğini ileri sürmüştür. Aquinas, haklı bir savaşta savaş kurallarının ihlal edilmesinin savaşı haksız duruma düşüreceğini de ileri sürmüştür⁵.

Modern dönemin haklı savaş kuramına en önemli katkısı, haklı savaş uluslararası hukuk temeline oturtmuş olmasıdır. Bu dönemde haklı savaş kuramına katkı yapan düşünürler arasında Fransisco de Vitoria, Francisco Suarez ve Grotius gelmektedir. Bu düşünürlerden Vitoria, Ortaçağ düşüncesinde yer alan haklı savaşın nedenleri konusunda önemli bir fark ortaya koymuş ve ilk kez dinsel farklılığın kesinlikle bir neden olamayacağını ileri sürmüştür⁶. Vitoria, savaşın tek haklı nedeninin kendini savunma olabileceğini, saldırı savaşının ise daha önceden yapılmış bir haksızlığı cezalandırmak için yapılabileceğini belirtmiştir⁷.

Suarez de haklı savaşın, haklı neden, meşru otorite ve iyi niyetten oluşan üç koşulu olduğunu ileri sürmüştür. Suarez de, haklı savaşın ancak savunma amacıyla yapılabileceğini, saldırı savaşının ise ancak kötülüğün cezalandırılması amacıyla olabileceğini belirtmiştir⁸.

Grotius da, savaşın tek haklı nedeninin, kendisine karşı savaş açılan tarafın daha önce bir haksızlık yapmış olması olduğunu belirttikten sonra, savaşı haklı gösteren nedenleri şu şekilde sıralamıştır; bizim olan bir şeyi savunma, bize borçlu olunan bir şeyi elde etmeye çalışma ve cezalandırma⁹.

"Savaş kimlere gerekliyse onlar için haklıdır ve silahlar kutsaldır tek umut onlar olduğundan" sözleriyle özetlenebilecek düşüncesiyle Machiavelli ve sonrası modern dönemin belirleyici olgusu ulus devlet ya da ulusal çıkar adına savaşı haklılaştırmadır. Modern dönemde prensler, bunun zorunlu olduğunu düşündükleri her zaman savaşmış ve bu alanda bir egemenlik kazanmışlardır.

Aydınlanma döneminde de kalıcı barışın sağlanması için barış planları yapılmıştır. Bu dönemdeki barış planlarının ortak bir özelliği, bir evrensel- dünya meclisi ve polis gücü fikirlerini içermeleridir. Aydınlanma dönemi barış planlarının en ünlüsü Alman filozofu Kant'a aittir. Kant "haklı savaş"ın gerçekte hiçbir şekilde haklı olamayacağını ileri sürerek reddetmiştir. Ayrıca, Kant'a göre savaş, bütün kötülüklerin ve ahlaksal bozulmaların kaynağıdır¹⁰.

Tarihsel gelişim sürecinde 19. yüzyılda haklı savaş kavramından öğreti alanında vazgeçilmiştir. Bu yüzyılda Prusyalı General Clausewitz'in düşünceleri etkili olmuştur. Clausewitz savaşı, haklı savaş kuramının dinsel ve moral

⁵ Ereker, 'İlkçağlardan Günümüze...', op.cit., s. 12.

⁶ Cemal Bali Akal, *Modern Düşüncenin Doğuşu: İspanyol Altın Çağı*, (Ankara: Dost Kitapevi, 2003), s. 61.

⁷ Ereker, 'İlkçağlardan Günümüze...', op.cit., s. 14.

⁸ Ibid., s. 17.

⁹ Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, Çev: Seha L: Meray, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967), s.51.

¹⁰ Emre Bağcı, 'Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel'i Yeniden Okumak: Sürekli Barış İçin Savaş Gerekli mi?', *Doğu- Batı*, Cilt 6, Sayı 24, Yıl 2003, s. 112.

değerlendirmelerinden uzak, devletlerin siyasal amaçları doğrultusunda uygulanan, devletlerarası bir siyasal eylem olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, Clausewitz kuvvet kullanma eyleminin sınırlanabileceği görüşüne de katılmamaktadır¹¹.

20. yüzyılda Lahey'de, klasik haklı savaş kuramı üzerinde önemli ölçüde değinilmiş ve "oranlılık" konusunda kurallar ortaya konmuştur. Lahey'de klasik doktrinden farklı olarak yağma ve düşmanın malına el koyma yasaklanmıştır. Ayrıca, Lahey'de savaş esirlerinin savaş alanlarından uzak tutulması, iyi muamele edilmesi ve anlaşmayla değiştirilmeleri de öngörülmüştür.

Kısaca özetlemek gerekirse; uluslararası hukuk bağlamında Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar şiddet ya da savaş yasağına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktaydı. 15. yüzyıla kadar haklı sebep ya da sebeplerin olması halinde her devletin kuvvete başvurma hakkının olduğu düşünülüyordu. İlerleyen zaman sürecinde, özellikle 17. yüzyılda, devletin gerek duyduğu zaman kuvvete başvurabileceği görüşü genel olarak kabul edilmiştir. 19. yüzyılda ise kuvvete başvurma konusunda bazı kısıtlamalar öngörülmüştür. 20. yüzyılda ise devletler tarafından tek taraflı ve haksız olarak kuvvete başvurulması yasaklanmıştır¹².

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımına ilişkin dönüm noktasını Birinci Dünya Savaşı oluşturmuştur¹³. Yaşanan büyük çaptaki yıkımın ardından tesis edilen Milletler Cemiyeti (MC) Misakı'nda, kuvvete başvurma hakkının uluslararası hukuk normları itibarıyla haklı gerekçelere dayalı olarak kullanılabileceği hükümselleştirilmiştir. Bu çerçevede Misak'ın getirdiği düzenleme öncelikle, devletlerin yaşanan sorunların ve anlaşmazlıkların çözümü konusunda barışçıl yöntemlere başvurmalarının zorunluluk içermesidir. Misak barışçıl yöntemlerin sorunu çözememesi halinde devletlerin savaşa başvurma haklarını saklı tutmuştur. Milletler Cemiyeti (MC) Misakı'nın 10. maddesine göre taraflar, MC üyelerinin tümünün ülke bütünlüklerini ve siyasi bağımsızlıklarını bir dış saldırıya karşı korumayı üstlenmişlerdir. Savaşa ilişkin olarak 11. madde ise, her türlü savaş ya da savaşa başvurma tehdidinin MC'yi bir bütün olarak ilgilendirdiğini ve MC'nin uluslararası barışı korumak için etkili önlemler alması gerekliliğini belirtmiştir. Kısacası 10. ve 11. maddeler üye devletlere genel bir koruma yükümlülüğü getirmiştir. Sorunlar barışçıl yollarla çözülmediği takdirde devletler 15. maddenin 7. paragrafı itibarıyla, gerekli gördükleri önlemleri alma konusunda serbest bırakılmışlardır. Sorunun çözümü barışçıl yollarla sağlanmışsa taraflar bu karara iyi niyetle uyacaklar ve bu kararın gereklerine uyan devlete karşı savaşa başvurmayacaklardır.

İki dünya savaşı arasındaki dönemin belirleyici özelliği devletlerin kuvvete başvurma konusundaki egemenliklerinin sınırlandırılması yönündeki genel

¹¹ Carl Von Clausewitz , *Savaş Üzerine*, Çev. H.Fahri Çeliker, (İstanbul: Özne Yayınları, 1999), s. 35.

¹² Funda Keskin, 'BM ve Kuvvet Kullanma', *Avrasya Dosyası*, Cilt 8, Sayı 1, ilkbahar 2002, s. 151.

¹³ Barışı korumak için birlik fikri çok eski tarihlerde de görülmesine rağmen ilk kez 1. Dünya Savaşı'ndaki kayıpların büyüklüğü buna olanak sağlamıştır. MC bu amaçla 1920'de kurulmuştur.

eğilimler oluşturmuştur¹⁴. Bu dönemin önemli bir belgesi 1928 tarihinde imzalanan Briand-Kellogg Paktı'dır. Halen yürürlükte bulunan bu Paktı, içinde ABD ve İngiltere'nin de bulunduğu önde gelen devletler çekincesiz onaylamıştır¹⁵. Pakt savaşa başvurmayı açıkça hukuka aykırı ilan etmiş ve savaşı ancak meşru müdafaa halinde başvurulacak bir araç olarak ele almıştır. Bu Pakt ile birlikte savaş kesin bir şekilde yasaklanmış ve bir uluslararası örgütün kararıyla savaşa başvurulması yasağın istisnası olarak kabul edilmiştir¹⁶. Paktın meşru müdafaa dışında herhangi bir nedenle de savaşa başvurulmasını yasakladığı kabul edilebilir. Paktın bugün de yürürlükte bulunmasını engelleyen bir neden mevcut değildir¹⁷.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı konusunda en önemli ve kapsamlı gelişmeler ise BM Kurucu Antlaşması'nda yer almaktadır. BM Kurucu Antlaşması'nın tarihi önemi, uluslararası toplumda bir ortak güvenlik sisteminin kurulmasını hedeflemiş olmasından kaynaklanmaktadır¹⁸. Aynı zamanda devletlerarası ilişkilerde silahlı kuvvet kullanımının bazı durumlarda "haklı" olacağı anlayışının somut bir hukuksal içerik kazanması BM sistemi ile olmuştur. BM Kurucu Antlaşması'nda kuvvete başvurulması veya kuvvet tehdidi genel olarak yasaklanırken, kuvvet kullanmanın haklı olabileceği durumlar sınırlı olarak belirtilmiştir. Sınırlı sayıda belirtilen durumların ortak özelliği savunma amaçlı olmalarıdır, hukuka aykırı kuvvet kullanma durumlarının ortak özelliği saldırı amaçlı olmalarıdır¹⁹.

BM'nin en önemli amaçları arasında "milletlerarası barış ve güvenliği korumak" gelmektedir. BM Kurucu Antlaşması'nın 1. maddesinde ifade edilen amaçlara ulaşabilmek için gereken ilkeler, BM Kurucu Antlaşması'nın 2. maddesinde yedi paragraf halinde düzenlenmiştir. Bu hükümler itibarıyla, BM "bütün üyelerin egemen eşitliği" ilkesi üzerine kurulmuştur; üyeler kendilerine düşen görevleri "iyi niyetle yerine getirmeyi" taahhüt etmişlerdir; üyeler uluslararası uyumsuzlukları, "uluslararası barışı, güvenliği ve adaleti tehlikeye sokmayacak" şekilde barışçıl yöntemlerle çözmeyi benimsemişlerdir. BM üyesi devletler kendi aralarındaki ilişkilerde başka bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir tehdide veya kuvvet kullanımına başvurmaktan kaçınacaklarını, örgütün başvurduğu zorlama girişimlerinde de BM'ye yardım edeceklerini ve aleyhinde

¹⁴ Turgut Tarhanlı, 'Kuvvet Kullanma, Meşruiyet Ve Hukuk', <http://www.anayasa.gov.tr/eski> site. s.1 (e.t. 15.06 2007).

¹⁵ Pakt 1928'de ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, İtalya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya arasında imzalandı. Daha sonra o dönemdeki dünyada bağımsız olan hemen hemen tüm devletler pakt'a taraf oldular. Buna Türkiye de dâhildir. Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1990*, (Ankara: İmge Kitapevi, 1991), ss. 20-21.

¹⁶ Keskin, 'BM ve ...', op.cit., s. 152.

¹⁷ Briand-Kellogg Paktı ve içerdiği düzenlemelere ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Yücel Acer, *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu*, (Ankara: Roma Yayınları, 2004), ss. 53-55.

¹⁸ Sevin Toluner, 'Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı', *Mahmut R. Belik'e Armağan*, İstanbul, 1993, s. 396.

¹⁹ Yücel Acer, 'Uluslararası Hukukta Saldırı Suçunun Temel Unsurları: Tanım Çalışmaları ve Yansımalar', *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, Yıl 2005, ss. 15-16.

önleyici ve zorlayıcı tedbir kabul edilen devlete karşı yardımdan kaçınacaklarına dair taahhüt altına girmişlerdir²⁰.

BM Kurucu Antlaşması, geniş kapsamlı savaş yasağını beraberinde getirmekle beraber aynı zamanda barışı bozucu nitelikteki her türlü eyleme de karşı çıkılmasını öngörmektedir. BM Kurucu Antlaşması'nın 2. maddesine göre *"tüm üyeler, uluslararası ilişkilerde herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı ya da BM'nin amaçlarıyla bağdaşmayan başka bir biçimde güç tehdidinde bulunmaktan ya da güç kullanmaktan kaçınır"*.

BM'nin yapısına bakıldığında kurulu olan hukuk düzeni, devletlerin egemen eşitliği ilkesine ve genel şiddet yasağına dayanmaktadır. Burada dikkat çeken unsur, BM Kurucu Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. bendinin sadece savaşı değil, aynı zamanda devletler arasındaki her türlü şiddet kullanımını yasaklamasıdır. BM Kurucu Antlaşması'nda kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak belirtilen durumlar ise, meşru savunma hakkı ve BM Güvenlik Konseyi'nin BM Kurucu Antlaşması'nın VII. Bölüm çerçevesinde alacağı önlemlerdir.

BM Kurucu Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. Paragrafı'na göre, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumlu olan organ BM Güvenlik Konseyi'dir. BM Kurucu Antlaşması'nın 39. maddesi itibarıyla BM Güvenlik Konseyi barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptayabilir ve bunun üzerine uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tesisi için tavsiyelerde bulunabilir ya da 41 ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemlerin alınacağını kararlaştırabilir.

BM Kurucu Antlaşması'nın 41. maddesi silahlı zorlama içermeyen önlemleri düzenlemektedir. 42. madde ise, BM Güvenlik Konseyi'nin 41. maddedeki önlemlerin yetersiz kaldığı ya da kalacağı kanısına varması halinde; hava, deniz ve kara kuvvetleri aracılığıyla her türlü girişimde bulunabileceğini öngörmektedir. Bu tür bir zorlama önlemlerini içeren karar ise bütün devletler bakımından bağlayıcıdır. BM Kurucu Antlaşması'nın 48. maddesine göre, bu kararların uygulanması için gerekli önlemler BM üyesi devletlerin tümü ya da bazıları tarafından alınabilir.

BM'nin kendine has askeri gücü bulunmadığından ötürü, BM Kurucu Antlaşması'nın 43. maddesine göre bu askeri gücü üye devletlerden oluşturmak zorundadır. Bunun gerçekleşmesinin yolu da BM Güvenlik Konseyi ile üye devletler arasında antlaşma yapılmasıdır. BM Kurucu Antlaşması'nın 53. maddesi ise BM Güvenlik Konseyi'nin zorlama önlemlerin uygulanabilmesi konusunda bölgesel kuruluşlar ve anlaşmalardan yararlanabileceğini öngörmektedir. Bunun için gerekli şart BM Güvenlik Konseyi'nin iznidir. Bu örgütler gerekli izin sağlanmadan kendiliğinden hareket edemezler.

BM Kurucu Antlaşması çerçevesinde kuvvet kullanma yasağı konusunda ikinci istisnayı meşru müdafaa hakkı oluşturmaktadır. BM Kurucu Antlaşması'nın

²⁰ Bu maddelere ilişkin olarak bkz. Mehmet Genç, *Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı*, (Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 1999), ss. 32–33.

51. maddesi, silahlı bir saldırı halinde, saldırıya uğrayan devletin doğal bir hakkı olarak bireysel ya da kolektif meşru müdafaa halini düzenlemektedir. Antlaşmanın 51. maddesi şu şekildedir:

*"Bu antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya kadar, tabii olan münferit ve kolektif meşru savunma hakkına hâle getirmez. Bu meşru müdafaa hakkını kullanarak üyelerin aldığı önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey bu antlaşmaya dayanarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya idamesi için gerekli göreceği şekilde her an hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir şekilde tesir etmez"*²¹.

Düzenlemede açıkça belirtildiği üzere meşru müdafaa doğal bir hak olmaktadır²². Meşru müdafaa hakkının kullanımı çerçevesinde dikkati çeken unsur silahlı bir saldırının olmasıdır. Saldırı tanımı BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974 tarihli 3314 sayılı kararına göre şu şekildedir: "Bir devletin başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı herhangi bir biçimde BM Kurucu Antlaşması'na aykırı olarak silahlı kuvvet kullanımıdır"²³.

3314 sayılı kararda, silahlı kuvvet kavramı tanımlanmamış olmakla beraber silahlı kuvvet kullanma sayılacak durumlar örnek olarak gösterilmiştir. Tanımlamadan, saldırının mutlaka silahlı kuvvet kullanmayı kapsadığı açıkça görülmektedir. Saldırı kavramı, kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanma kavramlarından hukuksal sonuçları ve unsurları açısından ciddi farklılıklar göstermektedir. Kuvvet kullanma ve saldırı kavramları, unsurları açısından karşılaştırıldığında silahlı saldırı kavramının kuvvet kullanma eyleminin daha ağır bir şeklini ifade ettiği görülmektedir. Nikaragua Davası kararında Uluslararası Adalet Divanı, "kuvvet kullanmanın en ağır şekli" ile "diğer daha hafif şekilleri" arasında bir ayırım yapılması gerektiğini ve güç kullanmanın en ağır şeklinin ise "silahlı saldırı" olduğunu belirtmiştir²⁴.

Silahlı saldırı Uluslararası Adalet Divanı'na göre, bir devletin silahlı düzenli birliklerinin bir uluslararası sınırı aşan eylemi olarak sınırlandırılmaz. Bir devlet adına ya da bir devlet tarafından silahlı birliklerin, silahlı grupların, düzensiz güçlerin bir başka devlete karşı gönderilmesi de silahlı saldırı niteliğine sahip olabilmektedir. Bu konudaki ölçü, bu grupların diğer devlete karşı gerçekleştirdikleri silahlı kuvvet eylemlerinin, bir devletin düzenli birliklerinin eylemlerinin ağırlığına ulaşmış olmasıdır. Bu yaklaşım, 1974 tarihli saldırının tanımı kararı ile örtüşmektedir. Uluslararası Adalet Divanı'nın ilgili kararında ne türden silahlı eylemlerin silahlı saldırı sayılmayacağı da belirtilmiştir. Bunlar bir devletin başka bir devlete yönelik hukuk dışı faaliyetleri kapsamında değerlendirilen bazı gruplara yönelik silah, lojistik ya da benzeri destekler

²¹ Ibid., s. 42.

²² Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Berdal Aral, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*, (Ankara: Siyasal Kitapevi, 1999), ss. 23–24.

²³ Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Durmuş Tezcan, 'Saldırgan Savaş ve Devletlerarası Ceza Hukuku', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 49, Sayı: 1–2, Yıl 1994, ss. 358–359.

²⁴ Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Acer, *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu*, ss. 76.

sağlamasıdır. Bu tür eylemler tehdit, güç kullanma veya içişlerine karışma olarak nitelendirilmiştir²⁵.

Bu tanımlamadan da tespit edileceği gibi meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için saldırı fiilinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, önleyici nitelikte meşru müdafaa hakkı BM Kurucu Antlaşması'nın 51. maddesi kapsamına girdiği söylenemez²⁶.

BM Kurucu Antlaşması'nın 51. maddesi uyarınca, birlikte meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için, bireysel meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için de gerekliliği şart olan, bir devlete karşı silahlı saldırının gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Diğer husus ise, bireysel meşru müdafaa hakkının kullanımından farklı olarak, birlikte meşru müdafaa hakkının kullanımı için saldırıya uğrayan devletin bunu belirtip açıkça yardım istemesinin gerekliliğidir. Birlikte meşru müdafaa hakkı, üçüncü bir devlet tarafından tek taraflı olarak uygulanamaz.

Meşru müdafaa hakkı ile BM tamamen devre dışı bırakılmamaktadır. Bu hak BM'nin anında müdahale edememesi nedeniyle doğacak bir zararın ve savunma boşluğunun giderilmesi amacını taşıyan bir ara düzenlemedir. Hakkın kullanımında devletler ölçülülük ilkesine de uymak zorundadırlar²⁷. Meşru müdafaa hakkını kullanan devlet bunu derhal BM Güvenlik Konseyi'ne bildirmelidir. Meşru müdafaa hakkının kullanımı, BM Güvenlik Konseyi'nin barışı yeniden tesis için gerekli önlemleri almasıyla sona erer.

BM Kurucu Antlaşması'nın kuvvet kullanılmasına ilişkin belirtilen bu temel özellikleri değerlendirildiğinde, ortaya çıkan ilk sonuç, BM sisteminin o ana kadar yapılmış olan bütün uluslararası düzenlemelerden daha geniş bir içeriğe sahip olduğudur. BM Kurucu Antlaşması'nda öngörülen düzenlemeler ile devletlerin kuvvete başvurusu ilk defa bu derece sınırlamaya tabi tutulmuştur. Sınırlamanın kapsamını genişleten ilk unsur, BM Kurucu Antlaşması'nın sadece savaşa başvurulmasını değil kuvvete başvurulmasını da sınırlandırmasıdır. İkinci unsur ise, kuvvet kullanma dışında kuvvet kullanma tehdidinin de bazı hukuksal sonuçlar bağlanarak sınırlandırılmasıdır²⁸.

ABD VE MÜTTEFİKLERİNİN IRAK'A YÖNELİK ASKERİ MÜDAHALESİNİN ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ABD ve müttefiklerinin Irak'a yönelik askeri müdahalesinin uluslararası hukuk açısından hukuki dayanağa sahip olması gerekmektedir. Bir uluslararası hukuk

²⁵ Ibid., ss.76-77.

²⁶ Meşru müdafaa hakkı, fiili olarak meydana gelmiş bir saldırı halinde uygulanacaktır, herhangi bir saldırının olmaması halinde meşru müdafaa hakkının varlığından söz edilemez. Bu bağlamda önleyici nitelikteki meşru müdafaa hakkı BM Kurucu Antlaşması'nın 51. Maddesi'nin kapsamına girmemektedir. Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Ece Göztepe, 'Amerika'nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi Ya Da " Haklı Savaş"ın Haksızlığı Üzerine', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 59, Sayı 3, Yıl 2004, s. 83.

²⁷ İbrahim Kaya- Yücel Acer, 'Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler', İdris Bal (der.) *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, (Ankara: Lalezar Kitapevi, 2006), s. 311.

²⁸ Acer, *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu*, s. 62.

süjesinin diğer bir uluslararası hukuk süjesine askeri müdahalede bulunabilmesi için, bu müdahalenin uluslararası hukuk düzenlemeleri gereğince meşru olması gerekir. Bu konuda BM Kurucu Antlaşması silahlı kuvvet kullanmanın şekil ve şartlarını açık bir şekilde düzenlemektedir²⁹.

Irak'a yönelik ittifak devletleri tarafından gerçekleştirilen askeri müdahalenin gerekçesi veya dayanağı olarak bir yandan BM Güvenlik Konseyi kararları, diğer yandan ise Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olması ve bu durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesi gösterilmiştir³⁰. Özellikle ittifak kuran devletlerden olan ABD bahsettiğimiz son gerekçeyi dayanak olarak kullanarak "önleyici meşru müdafaa" olgusunu uluslararası kamuoyuna kabul ettirmeye ve Irak'a yönelik gerçekleştirilen askeri müdahaleyi meşru hale getirmeye çalışmıştır.

İTTİFAK DEVLETLERİNİN IRAK'A YÖNELİK KUVVET KULLANIMI KONUSUNDA DAYANDIKLARI BM KARARLARI

Irak'a yönelik askeri müdahale 20. yüzyıl boyunca geliştirilmeye çalışılan kuvvet kullanılması yönündeki kuralların büyük boyutlarda değişmesi ve yıkılması olarak da değerlendirilmektedir³¹. Irak'a yönelik askeri müdahalenin hukuki boyutu, diğer bir ifadeyle uluslararası hukuk normlarına uygun olup olmadığı hususu tartışmaları beraberinde getirmiştir³².

Irak'a yönelik askeri müdahalenin kaynağı 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesidir. İlk olarak BM Güvenlik Konseyi, Irak'tan birliklerini çekmesini ve Kuveyt ile aralarındaki sorunu barışçıl yollarla çözmesini talep etmiştir³³. Irak'ın bu taleplere uymaması üzerine BM Güvenlik Konseyi öncelikli olarak askeri nitelikte olmayan zorlayıcı önlemlere başvurmuştur³⁴. Bu önlemlerin sonuç vermemesi üzerine BM Güvenlik Konseyi, 1990 yılı Kasım ayında almış olduğu bir kararla, Kuveyt işgaline son verilmesi konusunda Irak'a 15 Ocak 1991 tarihine kadar süre tanınmıştır. Aynı kararda, öngörülen önlem ve tavsiyelere uyulmaması halinde askeri nitelikte zorlayıcı önlemler dâhil tüm araçları

²⁹ Kamuran Reçber, 'ABD ve Müttefiklerinin Irak'a Askeri Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi', Mustafa Öztürk- Enver Çoban (Eds.), *İkinci Ortadoğu Semineri Dünden Bugüne Irak Bildiriler II 27- 29 Mayıs 2004 Elazığ* (Uluslararası katılımlı), TC. Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları No:12, 2006, s. 511.

³⁰ Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. ABD'nin BM Daimi Temsilcisi John D. Negroponte'nin 20 Mart 2003'te Güvenlik Konseyi'ne sunduğu mektup, UN- Doc. S/ 2003/ 351.

³¹ Lori Fishler Damrosch ve BernardH. Oxman, 'Agora: Future Implications of The Iraq Conflict; Editors Introduction', *The American Journal of International Law*, Vol. 97, No. 3, 2003, s. 553. Carsten Stahn, 'Enforcement of The Collective of Iraq', *The American Journal of International Law*, Vol. 97, No. 4, 2003, ss. 805-806.

³² Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Funda Keskin, 'Irak Savaşı ve Uluslararası Hukuk', *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, Sayı 1, Ocak- Mart 2004, s. 15.

³³ Jale Civelek, 'Birleşmiş Milletler Teşkilatı Tarafından Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Zorlama Tedbirlerin Alınması, Birleşmiş Milletler Kuvvetlerinin Kurulması ve Bu Kuvvetlerin Hukuki Dayanağı', *MHB*, Sayı: 1-2, Yıl 1990, s. 38.

³⁴ Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Enver Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı ve Körfez Krizi Örneği*, (Konya: Atlas Kitapevi, 1996), ss. 107-122.

kullanmaları konusunda üye devletlere yetki verilmiştir. Irak'ın ilgili karara uymaması nedeniyle 678 sayılı karara dayanılarak yapılan askeri müdahale sonucu Irak'ın Kuveyt'i işgaline son verilmiştir³⁵.

BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 678 sayılı kararın hukuksal dayanağını BM Kurucu Antlaşması'nın 39. maddesinden itibaren başlayan VII. Bölüm'de belirtilen yetkiler oluşturmaktadır. BM Kurucu Antlaşması'nın ilgili maddelerinin asıl amacı uluslararası barış ve güvenliğin korunması ile uluslararası hukuka uyulmasının sağlanmasıdır³⁶.

Kuveyt'e yönelik işgale son verilmesinden sonra, 3 Nisan 1991 tarihinde BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 687 sayılı karar ile sürekli ateşkes sağlanmıştır³⁷. 687 sayılı kararın en önemli noktası, Irak'ın kimyasal, biyolojik ve atom enerjisine dayalı bütün silahlarının uluslararası gözetim altında imhasının ve Irak'ın silahlanma çabalarının daimi kontrol altında tutulmasının öngörülmüş olmasıdır. Irak, bu yükümlülüğü hiçbir zaman tam olarak yerine getirememiş ve BM Güvenlik Konseyi de çok sayıda kınama kararı alarak bu durumu eleştirmiştir. Ekim 1998'de Irak resmi olarak BM silah denetçileriyle işbirliğini askıya almıştır. ABD yetkilileri, Irak'ın uluslararası silah gözlemcilerine koşulsuz araştırma hakkı tanımaması durumunda, silahlı saldırıyla karşı karşıya kalabileceğini belirtmişlerdir. Fakat BM Güvenlik Konseyi'nin diğer üyeleri verilmiş olan hiçbir kararın ABD'ne böyle bir yetkiyi tanımadığı görüşünü savunmuşlardır. Bu kriz dönemi BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın da çabaları sonucu BM ile Irak arasında yapılan anlaşma ile aşılmıştır. ABD yetkilileri ilgili anlaşmaya Irak'ın uymadığı sonucuna varmaları halinde bunun tek taraflı olarak Irak'a saldırmaları için yeterli olduğunu belirtmişlerdir.

Irak'a yönelik askeri müdahalede başlıca sorumluluğu bulunan iki büyük devlet ABD ve İngiltere, BM Güvenlik Konseyi'ne gönderdikleri mektuplarda, Irak'a karşı kuvvet kullanılmasının hukuksal gerekçelerini belirtmişlerdir. İngiltere de sunmuş olduğu gerekçelerde, Irak'ın silahsızlandırılması gerektiğini ve bu hususun da BM Güvenlik Konseyi kararlarında zımnen bulunduğunu belirtmiştir³⁸.

ABD BM Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektupta, Irak'a yönelik askeri operasyonlara başlanmasının nedeni olarak Irak'ın silahsızlanma konusundaki maddi ihlallerinin sürmesini göstermiştir. İlgili durumun 687 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıyla oluşturulan ateşkes koşullarının maddi ihlalini oluşturduğunu, bu sebeple ateşkesin temelini ortadan kaldırdığını ve 678 sayılı kararla verilen kuvvet kullanma yetkisini gündeme getirdiğini ifade etmektedir. Ayrıca, ABD'nin

³⁵ BM Güvenlik Konseyi tarafından tesis edilen 678 sayılı kararın İngilizce metni için bkz. <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/575/28/IMG/NR057528.pdf?OpenElement> . (e.t. 14.07.2007).

³⁶ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri* (Ankara: Turhan Kitapevi, 2007), s. 436.

³⁷ BM Güvenlik Konseyi tarafından tesis edilen 687 sayılı kararın İngilizce metni için bkz. <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/596/23/IMG/NR059623.pdf?OpenElement> . (e.t. 14.07.2007).

³⁸ Keskin, 'Irak Savaşı ve ...', s. 18.

2002 yılında BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1441 sayılı kararı da gerekçe olarak ileri sürtüğü ifade edilebilir³⁹.

Bu kararların kapsamlarına bakıldığında, 678 sayılı karar, Kuveyt'in işgaliyle ilgili olarak BM üyesi devletlere Kuveyt'in işgalden kurtarılması için gerekli önlemleri alma yetkisini tanımaktadır. Bu karar, sadece Kuveyt işgaliyle sınırlıdır ve BM Güvenlik Konseyi'nin 687 kararıyla yürürlükten kalkmıştır. 687 sayılı kararda belirtilenler ateşkesin koşullarının ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesidir. 687 sayılı kararın içeriğinde silahsızlanma ile ilgili kısımlar belirleyici nitelikte olduğu söylenebilir. BM Güvenlik Konseyi'nin 687 sayılı kararında, silahsızlanma ile ilgili talepler şunlardır; Irak'ın kitle imha silahları ve uzun menzilli füze programları konusunda bildirimde bulunması, bu bildirimlerin uluslararası kuruluşlar tarafından doğrulanması ve silahların bu örgütlerin kontrolü ve denetimi altında yok edilmesidir. İlgili karar gereğince silahsızlanmanın sağlandığına karar verildikten sonra ekonomik önlemlerin ve ambargonun kaldırılması konusunda Güvenlik Konseyi yetkili olmaktadır. Bu süreçte, denetim örgütlerin de izleme görevini yerine getirmeleri öngörülmüştür. Irak'ın iddia edildiği gibi silahsızlanma ile ilgili talepleri yerine getirmemesi 687 sayılı kararın kendiliğinden ortadan kalkması için yeterli olduğu söylenemez. Bunun için, BM Güvenlik Konseyi'nin açık bir ilga kararının gerektiği söylenebilir.

ABD yetkilileri tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne gönderilen mektupta, 687 sayılı karar ile ilgili olarak ileri sürülen görüşler hukuksal açıdan uygunluğu tartışılabilir niteliktedir. Öncelikli olarak kararlar antlaşma değildir ve maddi ihlal durumunda kararların, kendiliğinden son buldukları söylenemez. Aksini savunan görüşler ise, BM Güvenlik Konseyi kararlarının ihlalinin BM Kurucu Antlaşması'nın ihlali sayılacağını ve bu durumun da çok taraflı bir antlaşma olan BM Kurucu Antlaşması'nın, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60. maddesi uyarınca diğer taraflara antlaşmayı sona erdirmeye ya da durdurma hakkı tanıdığını dayanak olarak ileri sürdükleri söylenebilir⁴⁰. Fakat antlaşmaları BM Güvenlik Konseyi kararlarından ayıran en önemli husus, antlaşmaların eşitler arasında yapıp tarafları bağlayan belgeler olmasına karşılık, BM Güvenlik Konseyi kararlarının devletlerin uymak zorunda olduğu hükümler içermesidir. Bu bağlamda, antlaşmalar için söz konusu edilmiş bir hükmün BM Kurucu Antlaşması'nın da çok taraflı antlaşma olmasından hareketle bütün BM Güvenlik Konseyi kararlarını kapsaması mümkün görünmemektedir⁴¹.

BM Güvenlik Konseyi'nin 8 Kasım 2002 tarihinde almış olduğu 1441 sayılı kararında silahsızlanma konusunda belirtilen hususlara uyulmadığı takdirde, Irak'ın bir takım yaptırımlarla karşılaşabileceği ifade edilmiştir. Fakat yaptırımların içeriği ve niteliği bu kararda sarıh olarak belirtilmemiştir. BM Güvenlik Konseyi üyeleri arasında da yaptırımların niteliği hakkında görüş birliği sağlanamamıştır⁴².

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Frederic L. Kirgis, 'Security Council Resolution 1441 on Iraq's Final Opportunity to Comply with Disarmament Obligations', *ASIL Insights*, November 2002, ss. 1-2.

⁴¹ Keskin, 'Irak Savaşı ve ...', s. 20.

⁴² Ibid., s. 21.

1441 sayılı kararda Irak'ın 1990 yılından itibaren alınan BM kararlarına rağmen, kitle imha silahları ve uzun menzilli silah üretimine devam etmesi ve bu türden silahların bulunduğu yerler hakkında eksiksiz ve nihai bir rapor vermemiş olması kınanmaktaydı. Bunun yanında ilgili kuruluşların Irak'ta gözlem ve denetleme olanağı tanınmamış olması eleştirilmekteydi. Bu bağlamda Irak'tan 1441 sayılı kararı takip eden 30 gün içinde BM'ye silah üretim programları hakkında kapsamlı ve eksiksiz bir rapor vermesinin beklendiği ve bu şartların yerine getirilmemesi halinde BM kararlarını tekrar ihlal etmiş olacak değerlendirileceği belirtilmekteydi.

1441 sayılı kararda en çok tartışmaya yol açan ifadenin 13. işlem paragrafında yer alan BM Güvenlik Konseyi'nin Irak'a yönelik sürekli olarak ihlal ettiği yükümlülükleri nedeniyle ciddi yaptırımlarla karşılaşabileceği yönündeki ifadeler olduğu söylenebilir. Paragrafta ifade edilen "ciddi yaptırımlar"ın ne olduğu açıkça ifade edilmemiş, söz konusu ifadenin de ABD'nin Irak'a yönelik askeri müdahale ya da kuvvet kullanma gerekçelerinin yolunu açan bir yetki dayanağı olarak ABD tarafından yorumlandığı söylenebilir. ABD, BM Güvenlik Konseyi'nin "ciddi yaptırımlar" ifadesiyle amaçladığı şeyin, Irak'ın kendisinden beklenen işbirliği şartlarını yerine getirmediği takdirde, BM'yi temsilen Irak'a karşı savaş açabileceği ve ayrıca bu konuda ek bir Güvenlik Konseyi kararına gerek olmadığı şeklinde yorumlamış ve ilgili görüşlerine İngiltere de katılmıştır. Hatta 1441 sayılı kararın BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmesinde, ABD ve İngiltere'nin hiçbir şekilde Irak'a yönelik kuvvet kullanımı konusunda 1441 sayılı kararın kendiliğinden yetki içermediği yönündeki görüşleri etkili olmuştur. İlerleyen süreçte ABD'yle aynı görüşü paylaşan İspanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve İtalya dışındaki diğer BM üyesi devletler ve dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan ise, 1441 sayılı kararın içerdiği bu ifadelerin hiçbir biçimde bir savaş ilanı ya da uyarısı içermediğini savunmuşlardır. Nitekim BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden Fransa, Çin ve Rusya'da 1441 sayılı kararın kuvvet kullanma yönünde bir yetki içermediğini beyan etmişlerdir⁴³.

Irak'a yönelik askeri müdahalenin gerçekleşmesinden önceki 2002 Kasım-2003 Mart dönemindeki süreçte hukuken dikkati çeken unsur, BM Güvenlik Konseyi'nde Fransa ve Rusya gibi daimi üyelerinde bulunduğu çoğu devletin Irak'a yönelik askeri müdahaleyi de öngörececek biçimde kuvvet kullanma niteliğini taşıyan tedbirlerin uygulanmasına karşı olmalarıdır⁴⁴. Bunun anlamı da devletler tarafından genişletilmiş esaslara dayalı, kuvvet kullanma hakkına ilişkin tek taraflı bir girişimin hukuki olarak kabul edilemeyeceği anlamını taşıyabileceğinin söylenebilmesidir⁴⁵.

Diğer üye devletler özellikle 1441 sayılı karara ilişkin görüşmeler sırasında açıkça Irak'a karşı kuvvet kullanılabilmesi için yeni bir karar gerektiğini

⁴³ Göztepe, op. cit., ss. 86-87.

⁴⁴ John Joo, 'International Law and the War in Iraq', *The American Journal of International Law*, Vol. 97, No. 3, July 2003, ss. 563-564.

⁴⁵ Tarhanlı, op. cit., s. 19.

belirtmişlerdir⁴⁶. Fakat ABD ve İngiltere BM Güvenlik Konseyi'nin 1441 sayılı kararını silahlı zorlama unsurlarını da içerecek şekilde yorumlayarak Irak'a yönelik olarak askeri müdahalede bulunmuşlardır. Bunun sonucunda Irak'ta onbinlerce insan hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştır. Irak'ın altyapısı ve kültür varlıkları ciddi bir şekilde zarar görmüştür.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi askeri müdahalenin önemli bir gerekçesi olarak Irak'ın kitle imha silahlarını üretmesi gösterilmiştir. Bu hususun hukuksal açıdan kanıtlanması gerekmektedir. Bu bağlamda, BM tarafından görevlendirilen denetçilerin, kitle imha silahlarının üretilip üretilmediği konusunda yapacakları incelemeler sonucunda verecekleri raporlar belirleyici olmaktadır. Ayrıca kitle imha silahlarının bulunması halinde bile, BM'nin herhangi bir üyesinin, bu silahların ilgili devlette bulunmasını gerekçe göstererek bu devlete silahlı müdahalede bulunması hukuka uyarlı olmamaktadır. Kitle imha silahlarının üretildiğinin denetçiler tarafından tespit edilmesi halinde dahi olağan ve uygun olan BM Kurucu Andlaşması'nın ilgili düzenlemelerinin aşamalı olarak uygulanması olacaktır⁴⁷.

Bu kapsamda yapılması gerekenler öncelikle şunlar olabilir; BM Güvenlik Konseyi'nin 39. madde bağlamında tesis edeceği bir kararla, bir tehdidin varlığını, barışı ortadan kaldıran bir durumu ya da saldırıyı tespit etmesi durumunda uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve yeniden tesisi için tavsiyelerde bulunması, 41.ve 42. maddeler gereğince hangi önlemlerin alınacağını kararlaştırması olabilir. BM Güvenlik Konseyi, 39. madde uyarınca tavsiyelerde bulunmadan veya alınacak önlemleri kararlaştırmadan önce, gerekli gördüğü geçici önlemlere tarafları uymaya davet edebilir. 41. madde bağlamında BM Güvenlik Konseyi kararlarının icrası için silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen ne gibi önlemlerin alınması gerektiğini tespit edip, bu önlemleri uygulamaya üyelerini davet edebilir. Silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen önlemler; ekonomik ilişkilerin kesilmesi, kara, deniz, hava ulaşımının kısmen veya tamamen kesintiye uğratılması ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi de olabilir.

42. maddeye göre, BM Güvenlik Konseyi 41. madde uyarınca belirtilen önlemlerin uygun olmayacaklarına veya olmadıklarına hükmederse, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için silahlı zorlama unsurlarını içeren önlemlere ve teşebbüslere başvurabilir. Bu anlamda, Dünya barışı ve güvenliğinin yeniden tesisi için askeri müdahale kararı verebilir. 24. maddenin ruhuna uygun olarak, bu durumda BM Güvenlik Konseyi'nin koordinasyon yetkisini ve görevini üstlenmesi gerekirken, pratikte BM Güvenlik Konseyi bu yetkiyi üye devletlere devretmeyi tercih etmektedir. 53. maddeye göre, BM kuvvet kullanma yetkisini, BM Güvenlik Konseyi'nin kararları doğrultusunda bölgesel işbirliği için kurulmuş örgütlere de bırakabilir. (örneğin, NATO'ya)

⁴⁶ BM Güvenlik Konseyi tarafından tesis edilen 1441 sayılı kararın İngilizce metni için bkz. <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/682/26/IMG/NR057528.pdf?OpenElement> (e.t. 14.07.2007).

⁴⁷ Reçber, op. cit., ss. 511-512.

Bu maddeler ışığında şunlar yapılabilir; BM Güvenlik Konseyi'nin tesis edeceği bir kararla, kitle imha silahlarını ürettiği tespit edilen devlete bu tür silahların üretimini durdurması ve ürettiği silahları imha etmesi gerektiği söylenebilir. Aşamalı olarak izlenen bu yöntemlerden de bir sonuç alınamaması halinde yapılabilecek olanlar, BM Güvenlik Konseyi'nin şekil ve yöntemlerini kendisinin belirlediği silahlı kuvvet kullanmaya varmayan önlemleri işletmesi ve işbu önlemlerinde sonuçsuz kalması halinde silahlı kuvvet kullanmaya varan önlemlere başvurmasının söz konusu olmasıdır⁴⁸.

Irak'taki silahsızlandırma süreci, 1991 yılında BM Güvenlik Konseyi'nin 687 sayılı kararıyla başlamıştır. Silah denetimi amacıyla kurulan UNMOVIC'in başkanı Hans Blix 27 Ocak 2003 tarihli raporunda Irak'ın silah denetimlerinin yapılmasını sağlayacak süreçte gerekli olan altyapı ve pratik düzenlemeler konusunda iyi bir işbirliği sergilediği belirtmiştir. Blix, 14 Şubat 2003 tarihinde bu rapora yaptığı eklemede 300'den fazla yerde 400 denetim yapıldığını, yapılan bu incelemelerin haber verilmeden gerçekleştirildiğini ve bir engellemeye karşılaşılmadığını belirtmiştir. Yapılan bu incelemeler sonucunda Irak'ın bildirimlerine uyduğu belirtilmiştir. Bu raporda Irak'ın 687 sayılı kararı ihlal eder nitelikte olduğu kısım füzelerin 150 Km menzili aşabileceklerinin saptanmasıdır. Özetle; Irak'taki kitle imha silahlarını denetlemek ve yok etmekle görevli BM organı UNMOVIC, 11 haftalık denetimlerden sonra ABD ve İngiltere'nin öne sürdüğü gibi tehlikeler yaratacak bir kitle imha silahı deposu ya da olanakları bulamamıştır⁴⁹.

1472 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararında da ABD ve müttefikleri işgal güçleri (*Occupying Power*) olarak tanımlanmış⁵⁰ ve metin düzeyinde olsa dahi bu işgalin BM hukuku çerçevesinde yasal olmadığı, haksız bir savaş olduğu ifade edilmiştir⁵¹. Bu kararda sivil halkın savaşın etkilerine karşı korunması, yiyecek ve diğer insani ihtiyaçların sağlanmasının gerekliliği belirtilmektedir.

IRAK'A YÖNELİK ASKERİ MÜDAHALE ÖNCESİ DURUM VE ÖNLEYİCİ MEŞRU MÜDAFAA HAKKI KULLANIMI İDDİASI

Irak'a yönelik askeri müdahale bir takım hukuki gerekçelerle meşruiyet zeminine oturtulmaya çalışılsa dahi, askeri müdahalenin esas nedenlerinin siyasi nitelik taşıdığı söylenebilir⁵². ABD ve İngiltere, Irak'ın tehdit oluşturacak nitelikte kitle imha silahına sahip olduğunu ve bunun da kendilerine **önleyici meşru müdafaa hakkı** tanıdığı görüşünü savunmuşlardır⁵³. 11 Eylül saldırıları da bu

⁴⁸ Ibid., s. 512.

⁴⁹ Keskin, 'Irak Savaşı ve ...', s. 16.

⁵⁰ BM Güvenlik Konseyi tarafından tesis edilen 1472 sayılı kararın İngilizce metni için bkz. <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/682/26/IMG/NR0330209.pdf?OpenElement>. (e.t. 14.07.2007).

⁵¹ Göztepe, op.cit., s. 88.

⁵² Uluslararası hukukun, politik gerekçelerle araçsallaştırılması ve gerekirse yok sayılmasıyla ilgili olarak bkz. Levent Köker, 'Yeni Savaşlar Çağında Hukukun Üstünlüğü ve Uluslararası Politika', *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 54, Sayı 4, Yıl 2005, ss.53-63.

⁵³ Bahsedilen bu önleyici meşru müdafaa olgusunu İsrail yıllardan beri uygulamaktadır. Potansiyel nitelikte tehlike gördüğü zaman meşru müdafaa hakkı kapsamında müdahalelerde bulunmuştur.

görüşün oluşturulmasında büyük ölçüde kullanılmıştır⁵⁴. Bush başkanlığındaki ABD yönetimi, Irak'a yönelik askeri müdahalenin ipuçlarını 2002 Eylül ayında açıklanan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi ile vermiştir.

Bush Doktrini de denilen bu stratejinin özünü önleyici meşru müdafaa hakkı oluşturmaktadır. Buna göre, eğer tehdit gerçekten çok yakın ise, ilgili devlet silahlı saldırı gerçekleşmeden önce savunma harekâtına başlayabilmektedir. Bush yönetiminin yapmaya çalıştığı bunu kitle imha silahları konusuna yaymaya çalışmak olduğu söylenebilir. Buna göre, bir devletin ya da terörist örgütün bu tür silahları ne zaman kullanacağı bilinemeyeceğine göre, hem bu tür silahlara sahip hem de geliştirmek için gerekli olan teknolojileri elde etmeye çalışan devletler "yakın tehdit" oluşturmaktadırlar ve bu devletlere karşı önleyici müdahaleye başvurulabilir⁵⁵. ABD'ye silahlı kuvvet kullanma izni veren bu metinde, Irak'ın kitle imha silahlarına, biyolojik silahlara sahip olduğu ve dünya barışını tehdit ettiği belirtilmekte, bu nedenlerden ötürü ABD'nin önleyici tedbirler alacağı ifade edilmektedir. Bu kapsamda alınacak tedbirlerin ABD'ye ve müttefiklerine yönelik tehditleri ortadan kaldırıcı nitelikte olacağı belirtilmiştir.

ABD Başkanı Bush; 14 Eylül 2001 tarihli konuşmasında, "ABD'nin küresel uzantıları olan teröristlerle savaş yaptığı" ve bu savaşdaki düşmanın "terörizm" olduğunu belirttikten sonra, teröristler ve bunlara yardım edenler arasında bir fark gözetilmeyeceğini özellikle kitle imha silahlarını edinmeye veya kullanmaya çalışanların hedef alınacağını; ABD'nin vatandaşlarını nerede olursa olsun çıkarlarını korumak için "tehdit sınırlarına ulaşmadan teşhis ve imha" yoluna gideceğini ve bu konuda "gerekli olduğunda tek başına hareket etmekte" duraksamaksızın "kendini koruma hakkını kullanarak bu teröristlere karşı önceden davranıp" ülkesine ve halkına zarar vermelerinin önleneceğini ifade etmiştir⁵⁶.

1 Haziran 2002 tarihinde West Point'te yaptığı konuşmada Başkan Bush aynı siyaseti Saddam rejimini hedef alarak şu sözlerle tekrarladığı görülmektedir: "Haydut devletlerin ve teröristlerin amaçları göz önüne alındığında, ABD artık geçmişte olduğu gibi tepkisel bir tutuma güvenemez. Muhtemel saldırganı caydırmadaki iktidarsızlık, günümüz tehditlerinin aciliyeti ve muhtemel hasımlarımızın seçtikleri silahların vereceği zararın büyüklüğü", düşman saldırısının meydana gelmesinin beklenmesi seçeneğini ortadan kaldırmaktadır. Uluslararası hukukun öteden beri yapılması kesin bir saldırı tehdidine karşı önleyici meşru müdafaa hakkını tanıdığına değinen Bush yapılması gerekenin, terör eylemlerinde kullanılan ve potansiyel olarak kolayca saklanan kitle imha silahlarının ve bunlara güvenen "haydut devletler ve teröristler" dikkate alınarak yeniden yorumlamaktan ibaret olduğunu belirtmiştir⁵⁷.

Örnek olarak; 1967 yılında başlattığı komşusu Arap ülkelerinin işgaliyle sonuçlanan Altı Gün Savaşı ve Lübnan'a yönelik son müdahalesi gösterilebilir.

⁵⁴ 11 Eylül saldırısı ve sonrasında yaşanan gelişmeler ve tehdit algılamalarıyla ilgili olarak bkz. E. Fuat Keyman, '11 Eylül- Sonrası Dünya ve Demokratik Yönetim', *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, Sayı 1, Ocak- Mart 2004, ss.118-122; Uğur Alacakaptan, 'Terörün Değişen Yüzü ve Dünya-1', *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, Sayı 1, Ocak- Mart 2004, ss.127-139.

⁵⁵ Keskin, 'Irak Savaşı ve...', s. 17.

⁵⁶ Fatma Taşdemir, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu: Ankara, 2006), ss. 238-239.

⁵⁷ Ibid., s. 239.

Bu doktrini benimseyen New Haven Ekolü, BM Kurucu Antlaşması'nın güç kullanımını düzenleyen ilgili kısmındaki bazı belirsiz noktaları geniş bir açıdan yorumlayarak, bir Dünya kamu düzeni yaratılması konusunda, uluslararası uyumsuzluklara askeri açıdan müdahale edilmesi gerekliliğini savundukları söylenebilir⁵⁸. Bu görüşün, BM Mevzuatı'nın kuvvet kullanımını düzenleyen hükümlerine uygun olduğu söylenemez.

ABD'nin kendisini ve uluslararası toplumu Irak'tan gelebilecek bir tehditten korumak amacıyla harekete geçtiği iddiası ise BM Kurucu Antlaşması'nın ilgili hükümleri ve bu hükümlerin belli başlı yorumlarıyla çelişir nitelikte görünmektedir. Çünkü meşru müdafaa hakkı sadece bir devletin silahlı saldırıya uğraması halinde söz konusudur. Meşru müdafaa hakkı kullanılırken saldırıyı etkisiz hale getirecek düzeyde kuvvet kullanılması ve bunun da derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi gerekmektedir. Meşru müdafaa hakkı Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmesi üzerine son bulmaktadır. Yani bir silahlı saldırı yokken meşru müdafaa hakkı çerçevesinde silahlı güce başvurmanın BM Kurucu Antlaşması çerçevesinde mümkün olduğu söylenemez.

Uluslararası hukuk açısından bakıldığında ise önleyici meşru müdafaa hakkı, Uluslar- arası hukuka aykırıdır. Bunun hukuka uygun olması yönünde görüşler ortaya atılmışsa da ⁵⁹ ABD her zaman önleyici kuvvet kullanımına karşı olmuştur. ABD'nin Irak'ta önleyici meşru müdafaa hakkının kullanımı çerçevesinde ileri sürdüğü görüşler, büyük ölçüde tehlikeli ve uluslararası hukuk açısından temelden yoksun bir görüş olarak değerlendirilmektedir⁶⁰.

BM Kurucu Antlaşması'nın 51. maddesinin düzenlediği biçimiyle meşru müdafaa hakkını sınırlandırıp sınırlandırmadığı konusunda doktrinde iki farklı yaklaşım mevcuttur. Önleyici meşru müdafaa hakkı ile ilgili olarak, 51. madde bağlamında maddeyi dar yorumlayanlar açısından meşru müdafaa hakkının söz konusu olması için, hedef devletin bir silahlı saldırıya maruz kalması gerekir. Cümlelerin olağan anlamı önleyici meşru müdafaaya izin vermemektedir. Antlaşmaların yorumlanması konusundaki geleneksel yöntem, antlaşmanın terimlerinin olağan anlamına uygun olarak anlaşılmasını öngörmektedir. Bu bağlamda devletlerin silahlı saldırı gerçekleşmeden önce kuvvet kullanma yetkisi olduğu söylenemez⁶¹. Maddeyi dar yorumlayanlar açısından böyle bir hakkın varlığı, olası saldırganın bu konudaki niyetinin açık bir şekilde varlığı halinde söz

⁵⁸ Bu yaklaşımın New Haven adını almasının nedeni, söz konusu yaklaşımın ABD'nin Yale Üniversitesindeki bilim adamlarınca geliştirilmesi ve üniversitenin de New Haven şehrinde olmasından kaynaklanmaktadır. New Haven yaklaşımı her ne kadar "insanlık değerini" vurgulasa da, aslında askeri müdahaleleri destekleyen ve ülkelerin kültürlerinin değiştirilmesi amacıyla içişlerine karışılmasını savunan bir soğuk savaş dönemi güç politikası uygulamasıdır. Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Nejat Doğan, 'Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı ve New Haven Ekolü: Eleştirel Bir Giriş', *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Yıl 2006, ss. 103-113.

⁵⁹ Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Belatchew Asrat, 'Prohibition of Force Under the UN Charter', *A Study of Article, 2(4)*, Uppsala, Iustus Förlag, 1991, ss.210-211.

⁶⁰ Mary Ellen O'Connell, 'The Myth of Preemptive Self- Defense', *ASIL Task Force on Terrorism*, August 2002 s. 16.

⁶¹ Taşdemir, op.cit., ss. 229-230.

konusudur. Kesinliği konusunda şüphe duyulan saldırı niyetinin varlığına karar verilirken yapılacak hata ise, uluslararası barış ve güvenlik açısından kabul edilmesi mümkün olmayan pek çok tehlikeyi de beraberinde getirecektir. Meşru müdafaa hakkının esasını da oranlılık ilkesi oluşturduğundan ötürü, önleyici faaliyetlerinde genel olarak oranlılık ilkesine aykırın olduğu söylenebilir⁶².

51. maddenin geniş yorumunu benimseyenler ise, meşru müdafaa hakkının sadece "silahlı saldırının" gerçekleşmesi şartına bağlı olmadığını, saldırının gerçekleşmesi olasılığının yüksek olduğu hallerde de söz konusu olabileceğini ifade etmektedirler.

51. maddenin geniş yorumunu benimseyenler, kendi içinde de farklılaşmaktadır. Yargıç Schwebwel, "eğer ve sadece eğer bir silahlı saldırının vukuunda" ifadesinin olduğu gibi yorumlanmaması gerektiğini, bu hükmü hazırlayanların kendini koruma ya da 51. maddeyi sınırlama amacıyla hareket etmedikleri görüşünü savunmuştur. Dinstein ise meşru müdafaa hakkının, bir saldırının fiilen başlamakta olduğuna ilişkin ciddi ve inandırıcı kanıtların olması halinde, saldırı sınırı aşılmassa da kullanılabileceğini ifade etmektedir. Dinstein'in benimsediği ölçü, bir tarafın silahlı saldırıya bağlanmasından (angaje olmasından) sonra başvurulacak olan meşru müdafaadır. Buna ilişkin pozitif bir devlet uygulaması yoktur⁶³.

Doktrinde önleyici meşru müdafaa hakkını kabul eden yazarlar arasında "preemptive" ve "preventive" kuvvet kullanma arasında bir ayrım yapıldığı görülmektedir. "Preemptive" kuvvet kullanma tahrik edilmemiş, meydana gelmesi kesin bir tehdide karşı kuvvet kullanılmasını öngörmekte olup meşru kabul edilirken, "preventive" kuvvet kullanma ise, olası tehditlere ve risklere karşı kuvvet kullanmayı ifade etmekte olup meşru kabul edilmemektedir⁶⁴.

Önleyici meşru müdafaa hakkı ile ilgili olarak, devlet uygulamalarına bakıldığında var olan durum bu hakkın tartışmalı karakterini yansıtmaktadır. BM Kurucu Antlaşması sonrası dönemde, önleyici meşru müdafaa hakkının sözkonusu olduğu önemli olaylar; 1962 Küba Krizi, 1967 Altı Gün Savaşları, 1981'de İsrail'in Osirak Nükleer santralini bombalaması denilebilir.

BM Güvenlik Konseyi'nin Irak'ta bulunan Osirak Nükleer santraline 1981 yılında İsrail'in yapmış olduğu saldırıyla ilgili olarak vermiş olduğu 487 Sayılı kararındaki⁶⁵ bir paragraf Irak işgali açısından dikkate değerdir. "Irak ve diğer devletlerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerin, mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarına uygun olarak barışçı amaçlarla kendi ekonomi ve sanayilerinin gelişimi için teknolojik ve nükleer gelişme programları kurma konusunda vazgeçilmez egemen hakları olduğunu tamamen tanırız." BM Güvenlik Konseyi ayrıca, bu kararın ilk işlem paragrafında, İsrail'in bu askeri saldırısını, BM Kurucu Antlaşması'nın ve uluslararası teamül kurallarının açık bir ihlali olarak niteleyip, İsrail'i şiddetle kınadığını vurgulamıştır⁶⁶.

⁶² H. Sertaç Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, (Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara, 2003) ss. 109-111.

⁶³ Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Taşdemir, op.cit., ss. 231-232.

⁶⁴ Ibid., ss. 232-233.

⁶⁵ U.N. Doc. S/RES/487 (1981). Bu kararda, BM Güvenlik Konseyi İsrail'i oybirliğiyle kınamış ve Irak'ın bu eylemden dolayı tazminat hakkının da olduğunu belirtmiştir.

⁶⁶ Turgut Tarhanlı, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno:209516> (e.t. 26.05.2007).

Söz konusu uygulamalardan ortaya çıkan sonuç ise, BM Kurucu Antlaşması sonrası dönemde, önleyici meşru müdafaa hakkının varlığına ve kullanımına ilişkin, uluslararası örf ve adet kuralının doğmuş olduğu iddiasının mümkün olmadığıdır. Bugüne kadar hiçbir uluslararası otorite önleyici meşru müdafaa hakkını bir buyruk kuralı (*jus cogens*) olarak nitelendirmemiştir. Uluslararası Adalet Divanı, Nikaragua davasında, meşru müdafaa hakkını değil, kuvvet kullanma yasağını buyruk kuralı olarak değerlendirmiştir⁶⁷.

Bununla beraber meşru müdafaa hakkının kullanılması BM Kurucu Antlaşması'nın 51. maddesi itibarıyla sadece silahlı bir saldırıya karşılık vermekle sınırlıdır. Meşru müdafaa hakkı bağlamında 51. madde bir devleti uluslararası hukuka aykırı eylem ya da işlemini ortadan kaldırmaya zorlamak için dayanak oluşturamaz. Eğer Irak'ın kitle imha silahları ürettiği ve bunu BM'den sakladığı ortaya çıksaydı bile, BM üyesi herhangi bir devlet uluslararası hukuka aykırı bu durumu gerekçe göstererek Irak'a saldırma hakkına sahip olduğu söylenemez. Bu durumda yetki kullanma yetkisine sahip kurum yine BM Güvenlik Konseyi olurdu⁶⁸.

Irak'ın ABD'ye karşı silahlı saldırıda bulunması ya da saldırı tehdidi oluşturması iddialarının gerçekliği tartışılabilir. Bu durumda ABD'nin iddia ettiği gibi önleyici meşru müdafaa koşulları tam anlamıyla gerçekleştiği söylenemez. Önleyici meşru müdafaa kavramı bugüne kadar uluslararası hukuk belgelerinde ya da uygulamalarında yer almamıştır. Buna ilişkin en çarpıcı örnek, yukarıda alıntı yapmış olduğumuz Osirak Nükleer santralinin bombalanması olayıdır. 1981'de İsrail'in Irak'ta inşa edilmekte olan bu nükleer santralı bombalamasının gerekçesi olarak "önleyici meşru müdafaa" zorunluluğunu ileri sürmüştür. Bu olayda BM Güvenlik Konseyi İsrail'in bu saldırısının uluslararası hukuk kurallarına aykırı olduğu kararını vermiştir. Bu örnek uluslararası hukukta "**önleyici meşru müdafaa**" kavramının kabul edilmediğinin belgesi niteliğinde değerlendirilebilir⁶⁹.

Konuya ilişkin olarak ABD tarafından benimsenen strateji belgesine tekrar dönecek olursak, dikkati çeken en önemli nokta olarak, söz konusu belgede BM hukuk düzenine ve BM Kurucu Antlaşması'nın ilgili hükümlerine hiçbir şekilde değinilmemiş olması gösterilebilir⁷⁰. Burada önemli olanın ABD'nin kendi yargıları olduğu söylenebilir⁷¹. Asıl tehlikeli olanın da ABD'nin hukuksuz davranmasından çok, tek yanlı olarak hukuku tanımlama, belirleme ve oluşturma girişiminde olması denilebilir⁷².

⁶⁷ Taşdemir, op. cit., s.237.

⁶⁸ Göztepe, op. cit., s. 84.

⁶⁹ A.Ülkü Azrak, 'Irak Savaşı ve Uluslararası Hukukun Yenilgisi', *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Yıl 2003, s.3.

⁷⁰ Bu konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Kadriye Bodur, Irak'ın İşgali ve Uluslararası Hukuk, www.universite_toplum.org/text.php?3?id=198 (e.t. 15.06.2007).

⁷¹ Göztepe, op. cit., s. 85.

⁷² Ümit Kardaş, 'İmparatorluğun Hukuku', <http://www.Radikal.com.tr/haber.php?haberno:92710> (e.t. 15.06.2007).

SONUÇ

ABD ve müttefiklerinin Irak'a yönelik gerçekleştirdikleri askeri müdahalenin uluslar- arası hukuk normlarına, dolayısıyla BM mevzuatına uygun olması gerekirdi. Böyle bir durum, hukukun üstünlüğüne diğer bir ifadeyle uluslararası hukuka saygıyı artırıcı bir unsur olarak değerlendirilebilirdi.

Yukarıdaki veriler ışığında, ABD ve müttefiklerinin Irak'a yönelik askeri müdahalesinin dayanağı BM Kurucu Antlaşması olmalıydı. Mevcut uluslararası hukuk sistemi içersinde kuvvet kullanmaya imkân verebilecek iki durum bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 51. maddedeki meşru müdafaa, ikincisi 39. maddede belirtilen amaçların gerçekleştirilmesini sağlamada başvurulacak zorlama yollarıdır. Irak'a yönelik askeri müdahalenin bu iki duruma ilişkin olduğu söylenemez ve uluslararası hukukun meşru kabul ettiği çerçevede bir kuvvet kullanma örneği olarak kabul edilemez.

Müdahalenin gerekçesi olarak ileri sürülen kitle imha silahları bulunamamıştır. ABD ve müttefiklerinin Irak'a yönelik askeri müdahalesi, Irak'la ilgili silahsızlanma sürecini yürüten BM heyetlerinin de faaliyetlerine son verilmesi sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla bu süreç kesintiye uğratılarak, konunun tarafsızlık içinde, gerçeklerin nesnel bir şekilde ortaya çıkarılması olanaklarının ortadan kaldırıldığı söylenebilir. Irak'taki kitle imha silahlarıyla ilgili olarak Irak Araştırma Grubunun hazırladığı rapor da bu gerçeği teyit eder nitelikte değerlendirilebilir. İlgili araştırma grubu; ABD yönetimi tarafından BM denetçilerinin bu silahların denetlenmesi ve bulunması konusunda yeterince etkin olamamaları üzerine kurulmuştur. Raporda, BM ve ABD'den 1625 denetçi tarafından iki yılı aşkın bir zaman sürecinde maliyeti bir milyar doları aşan yüzlerce araştırma yapıldığını ve kitle imha silahlarının bulunmadığı sonucuna varıldığı ifade edilmiştir⁷³. Yine aynı bağlamda, ABD'li silah denetçilerinin başında bulunan Charles Duelfer tarafından kaleme alınan bin sayfalık raporda da, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olmamasının yanı sıra bu silahları imal etmek içinde somut bir plana da sahip olmadığı bilgisinin yer aldığı ifade edilmiştir⁷⁴. Yine dönemin üst düzey ABD'li yetkilileri de bu gerçeği doğrulayıcı nitelikte ifadelerde bulunmuşlardır. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, savaşın nedenlerinden biri olarak gösterilen Irak'taki kitle imha silahlarının varlığı konusunda yanlışlıklarını itiraf etmiştir⁷⁵. Yine örneğin, ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, Saddam Hüseyin yönetiminin barındırdığı kitle imha silahları tehdidinin savaşı haklı göstermek amacıyla, bürokratik nedenlerle öne çıkartıldığını belirtmiştir.

Ayrıca, Irak'ta kitle imha silahlarının bulunması hali bile, Irak'a yönelik ABD ve müttefikleri tarafından gerçekleştirilen askeri müdahaleyi hukuka uyumlu hale getirdiği söylenemez. Kitle imha silahlarının BM kararlarına aykırı olarak

⁷³ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.bbc.co.uk/turkish/pres_review/story/2004/10/041007. (e.t. 29.12.2007.)

⁷⁴ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. <http://voanews.com/turkish/archive/2003/09/a-2003-09-17-2>. (e.t. 29.12.2007).

⁷⁵ <http://www.sabah.com.tr/2004/08/07/dun106.html>. (e.t. 29.12.2007).

üretildiğinin BM denetçileri tarafından tespit edilmesi halinde dahi hukuka uyarlı olarak değerlendirilebilecek yol BM Kurucu Antlaşması'nın ilgili düzenlemelerinin kademeli olarak uygulanması olduğu söylenebilir.

Açıkça belirtmek gerekir ki, ortak güvenlik sistemi öngörüldüğü biçimiyle hiçbir zaman tam olarak işlememiştir. BM Kurucu Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. bendinde ifadesini bulan genel şiddet yasağı sadece savaşı değil, aynı zamanda devletler arasındaki her türlü şiddet kullanımını yasaklamaktadır ve söz konusu bu yasak BM ortak güvenlik sisteminin işlerliğine dair bir yasak olarak değerlendirilmemektedir. Söz konusu olan kuvvet kullanma ya da genel şiddet yasağı BM Güvenlik Konseyi'nin ortak güvenlik sistemiyle ilgili yetkilerini düzenleyen VII. Bölüm'deki hükümlerinden bağımsız olarak değerlendirilmektedir.⁷⁶

ABD ve müttefikleri tarafından Irak'a yönelik gerçekleştirilen askeri müdahalenin göze çarpan unsurları olarak; bu süreçte uluslararası barış ve düzenin korunması bakımından yetkinin asıl sahibi BM'nin devre dışı bırakılması ve kuvvet kullanma konusunda varılan düzeyin reddi dikkat çekici nitelikte değerlendirilebilir. Bu süreçte yaşanan gelişmeler, özellikle ABD ve İngiltere'nin politik ve ekonomik çıkarlarının belirleyici olduğu ve hukuki zorlamalar yapılarak yaşanan hukuksuzluğun, yeni bir hukuk yaratılarak meşrulaştırılmaya çalışılması olarak da değerlendirilebilir.

ABD ve müttefikleri BM Güvenlik Konseyi'ni devre dışı bırakarak uyguladıkları tek taraflı politikalar sonucu bu askeri müdahaleyi gerçekleştirmişlerdir. Bunun sonucunda BM ve BM Güvenlik Konseyi meşruiyet krizi yaşamıştır. Açıkçası uluslararası hukuk bakımından temelden yoksun olan bu kuvvet kullanma bugüne kadar geliştirilmeye çalışılan kurallar ve kurumlar bütününde güven bunalımı yarattığı söylenebilir. Bu da dünya barışı ve geleceği açısından kaygı verici bir olgu olarak değerlendirilebilir. Bu tür kuralların ve kurumların yok sayılması ileriki süreçlerde güçlü devletlerin kendi hukuklarını tek taraflı dayatmaları ve yaratmaları olasılığını taşımaktadır.

⁷⁶ Başeren, op. cit., s. 54.